

Lausuntokooste

25.4.2022

VN/3166/2022
VN/3166/2022-VNK-23

VNK; Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi valtioneuvoston jäsenen tehtävään liittyvästä karensista; Lausuntokooste

Johdanto

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi valtioneuvoston jäsenen tehtävään liittyvästä karensista oli lausuntokierroksella 1.3.2022 – 13.4.2022 välisenä aikana.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki valtioneuvoston jäsenen tehtävään liittyvästä karensista, jonka nojalla voitaisiin rajoittaa enintään 12 kuukauden määräajaksi valtioneuvoston jäsenen oikeutta siirtyä toimikautensa päätyttyä uuteen tehtävään tai toimeen. Ehdotettua lakia sovellettaisiin sekä pääministeriin että valtioneuvoston jäsenenä toimiviin muihin ministereihin. Lakia sovellettaisiin myös sen voimaantulon jälkeen valtioneuvoston jäsenyydestä vapautettuun henkilöön 12 kuukautta eron myöntämisestä.

Esityksen tavoitteena on suojata yleistä etua ja luottamusta hallitusvallan käyttöön torjumalla ehdotetun karensisääntelyn keinoin ennalta mahdollisten eturistiriitatilanteiden syntymisestä aiheutuvaa luottamuvajeen uhkaa valtioneuvoston jäsenen siirtyessä toimikautensa jälkeen julkishallinnon ulkopuolisiin tehtäviin.

Lausuntopyyntö liitteineen lähetettiin 51 taholle sekä julkaistiin valtioneuvoston hankerekisterissä (Hankeikkuna). Valtioneuvoston kanslia vastaanotti 10 pyydettyä lausuntoa. Lisäksi yhdeksän tahoa ilmoitti, ettei niillä ole lausuttavaa tai etteivät ne anna lausuntoa.

Lausunnonantajien luettelo on tämän tiivistelmän liitteenä, ja lausunnot löytyvät valtioneuvoston hankerekisteristä (Hankeikkuna). Tähän lausuntotiivistelmään on koottu hallituksen esitysluonnoksesta saatu palaute. Lausumia on tiivistelmää varten lyhennetty ja ryhmitelty uudestaan.

Yleistä lausuntopalautteesta

Kolme lausunnonantajaa (Elinkeinoelämän keskusliitto ry, Valtion virkamieseettinen neuvottelukunta ja Vihreä liitto r.p.) kannatti valtioneuvoston jäsenen tehtävään liittyvästä karensista säätämistä lain tasolla. Kolme lausunnonantajaa piti esitystä perusteltuna tai esitti muutoin eri sanamuodoin yleisiä myönteisiä luonnehdintoja esityksestä (Helsingin hallinto-oikeus, Suomen Sosialidemokraattinen Puolue - Finlands Socialdemokratiska Parti r.p. ja ulkoministeriö). Muut lausunnonantajat eivät selkeästi ilmaisseet kokonaisarviota asiasta tai kiinnittivät huomiota vain joihinkin osiin esityksessä.

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Valtioneuvoston kanslia

Käyntiosoite
Besöksadress
Office

Puhelin
Telefon
Telephone

Faksi
Fax
Fax

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet

PL 23
00023 Valtioneuvosto

Snellmaninkatu 1 A
Helsinki

0295 16001
+358 295 16001

09 1602 2165
+358 9 1602 2165

kirjaamo.vnk@gov.fi

Suomen Kristillisdemokraatit (KD) - Kristdemokraterna i Finland (KD) r.p. ei kannattanut lakia ehdotetussa muodossa vaan katsoi, että valtioneuvoston jäsenen kanssa tulisi laatia karenssisopimus. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue - Finlands Socialdemokratiska Parti r.p. piti ehdotettua karenssin kestoa (12 kuukautta) erittäin pitkänä ja esitti harkittavaksi karenssin kuuden kuukauden kestoa. Valtion virkamieseettinen neuvottelukunta nosti esille, ettei lakiin ole ehdotettu erityisiä seuraamuksia tai pakkokeinoja. Se katsoi, että niiden puuttuminen saattaa heikentää sääntelyn johdonmukaisuutta ja uskottavuutta ja asiaa olisi syytä vielä arvioida.

Lain soveltamisalan (2 §) osalta valtioneuvoston oikeuskansleri katsoi, että esityksessä tulisi arvioida, olisiko karenssista perusteltua säätää sellaisen tehtävän osalta, jota ministeri on hoitanut ennen nimitystään valtioneuvoston jäseneksi ja johon hän aikoo palata toimikautensa päätyttyä. Esityksessä olisi tarpeen arvioida lakiehdotuksen suhdetta ministerin velvollisuuteen ilmoittaa sidonnaisuuksistaan eduskunnalle.

Uuteen tehtävään siirtymistä koskevan ilmoitusvelvollisuuden (3 §) osalta tulisi oikeusministeriön mukaan arvioida, onko rajaus perusteltu niiden 1 momentin 1 kohdassa lueteltujen tehtävien osalta, joihin siirryttäessä ei tarvitse tehdä ilmoitusta karenssilautakunnalle. Helsingin hallinto-oikeus ehdotti, että ilmoitus tehtäisiin aina, kun valtioneuvoston jäsenyyden päätyttyä 12 kuukauden aikana hakeudutaan tehtävään, jota ei laissa ole suoraan säädetty ilmoitusvelvollisuuden ulkopuolelle. Ilmoitusten käsittely 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa voisi olla kevyempi.

Ilmoituksen sisältöä (4 §) ja karenssin määräämisen edellytyksiä (6 §) koskevilta osin oikeusministeriö katsoi, että lakiehdotuksen 6 §:n 1 momentin 1 kohdan (ministerin asemassa saatu tieto) osalta tulisi täsmentää ainakin perusteluihin sitä, että arvioinnissa tulee katsoa laajasti kaikkia ministerin virkatehtävien hoitamiseen liittyviä eri rooleja. Olisi syytä arvioida, tulisiko 4 §:n mukaiseen ilmoituksen sisältöön lisätä velvollisuus antaa selvitys siitä, onko ministeri osallistunut pääasiallisten virkatehtäviensä lisäksi sellaisten asioiden valmisteluun, jotka olisivat ilmoituksen käsittelyn kannalta merkityksellisiä. Olisi hyvä arvioida, voisiko esimerkiksi perusteluihin otettavilla esimerkeillä kuvata, mitä ministerin tehtävässä käsiteltäväksi tulevia tietoaaineistoja käsite ”julkisuutta muuten rajoittavien säännösten suojaamasta tiedosta” käytännössä tarkoittaisi. Elinkeinoelämän keskusliitto ry esitti harkittavaksi 6 §:n 1 momentin 2 kohdan (muu erityinen syy) osalta, voitaisiinko soveltamisalaa täsmentää esimerkiksi säännöskohtaisia perusteluja laajentamalla. Valtion virkamieseettisen neuvottelukunnan mukaan 6 §:n perusteluissa voitaisiin selkeämmin tuoda esille, ettei kyseisellä sääntelyllä poisteta muusta lainsäädännöstä seuraavia velvoitteita koskien esimerkiksi vaitiolovelvollisuutta ja salassa pidettävien tietojen hyväksikäyttökieltoa.

Karenssin ajalta maksettavaa korvausta (8 §) koskevilta osin Suomen Kristillisdemokraatit (KD) - Kristdemokraterna i Finland (KD) r.p. katsoi, ettei korvausta tulisi maksaa valtion varoista. Valtion virkamieseettisen lautakunnan mukaan 1 momentin osalta olisi tarkoituksenmukaisempaa edellyttää kaikissa tilanteissa henkilön muiden tulojen huomioon ottamista korvauksen määrää arvioitaessa. Valtiovarainministeriö katsoi 1 momentin osalta, että perusteluja olisi tarkoituksenmukaista tarkentaa ja ottaa huomioon myös muut mahdolliset valtion varoista maksettavat palkat tai muut vastikkeet kuin kansanedustajan tehtävästä maksettava palkkio. Helsingin hallinto-oikeuden mukaan lakiehdotusta tulisi selkiyttää siltä osin, onko tarkoitus, että korvauksen perusteena on vain yksi karenssi kerrallaan.

Karenssilautakunnan asettamisen ja kokoonpanon (10 §) osalta valtiovarainministeriö esitti harkittavaksi, että laissa mahdollistettaisiin kahta suurempi määrä karenssilautakunnan sihteereitä.

Ilmoituksen julkiseksi tulon ajankohtaa koskevan poikkeuksen (13 §) osalta valtioneuvoston oikeuskansleri katsoi, että poikkeus julkisuusperiaatteesta tulisi perustella tarkemmin. Myös oikeusministeriö esitti, että sääntämisympäristöperusteluja olisi tältä osin perusteltua tarkentaa. Oikeusministeriö kiinnitti huomiota siihen, että esityksessä ei ole tarkasteltu erikseen karenssilautakunnan selvityspyyntöjen ja sen hankkiman selvityksen julkiseksi tulemisen ajankohtaa ja sen suhdetta 13 §:ään. Karenssilautakunnan oma-aloitteeseen lausunnon (14 §) osalta valtioneuvoston oikeuskansleri toi esille, ettei esityksestä käy ilmi, miten lautakunta hallintolain mukaisesti käsittelee sille mahdollisesti saapuvia ilmiäntoimia tai muita sivullisten aloitteesta saamia tietoja. Esityksen perusteluja tulisi tältä osin täydentää.

Muutoksenhaun (16 §) osalta Helsingin hallinto-oikeus nosti esille, että käytännössä valitusprosessi muodostuneen usein niin pitkäksi, että karenssi on kulunut loppuun ennen kuin asia on lainvoimaisella päätöksellä ratkaistu ja oikeussuojakeino jäisi käytännössä monin osin jälkikäteiseksi.

Valtioneuvoston oikeuskansleri katsoi, että tulisi tarkastella vielä asetuksenantovaltuuden alaa, termien käytön johdonmukaisuutta sekä yhtiöoikeudellisia termejä ja sääntelyn suhdetta yhtiöoikeudelliseen sääntelyyn.

Yksityiskohtainen lausuntopalaute

Elinkeinoelämän keskusliitto ry

Elinkeinoelämän keskusliitto ry pitää asiasta säätämistä perusteltuna ja katsoo luonnoksen luovan hyvät edellytykset jatkovalmistelulle.

Esityksen 6 §:ssä säädetään karenssin määrittämisen edellytyksistä. Kyseisen 6 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan karenssin määrittäminen edellyttää, että uuteen tehtävään tai toimeen siirtymisen voidaan muusta erityisestä syystä katsoa johtavan ilmeiseen eturistiriitaan valtioneuvoston jäsenenä toimimiseen nähden. Edellytyksenä on lisäksi, että uuteen tehtävään tai toimeen siirtymisen voidaan katsoa vaarantavan yleistä etua ja luottamusta valtioneuvoston toimintaan.

Säännöksen perusteluissa on todettu, että muusta erityisestä syystä johtuvan ilmeisen eturistiriidan tulisi olla merkitykseltään jokseenkin saman asteinen kuin tiedon hyödyntämisperusteen nojalla määrättävässä karenssissa. Näin ymmärrettynä ilmeinen eturistiriita voisi olla käsillä lähinnä vain silloin, kun uudella tehtävällä tai toimella voidaan osoittaa olevan riittävän kiinteä yhteys siihen toimialaan, josta henkilö on valtioneuvoston jäsenenä vastannut tai johon liittyviä asioita hän on käsitellyt. Säännöskohtaisten perustelujen mukaan eturistiriidalta ei näissäkään tapauksissa edellytettäisi konkreettisen vahingon tai sen uhan määrittämistä, vaan riittävää olisi, että uuteen tehtävään tai toimeen siirtymisessä tunnistetaan ilmeisen eturistiriidan riskin olemassaolo.

Elinkeinoelämän keskusliitto ry:n näkökulmasta on tärkeää, että ehdotettu sääntely tarjoaa sen kohteille tai todennäköisille kohteille riittävän oikeusvarmuuden. Jotta näin on, sääntelyn vaikutusten on oltava kohdulla ennakoitavissa. Elinkeinoelämän keskusliitto ry kannustaa jatkovalmistelussa harkitsemaan, onko ehdotetun karenssisääntelyn soveltamisalaa mahdollista vielä täsmentää esimerkiksi säännöskohtaisia perusteluja laajentamalla.

Helsingin hallinto-oikeus

Ehdotettua riippumattomaan lautakuntajärjestelmään perustuvaa päätöksentekomallia voidaan pitää perusteltuna. Ilmoitusvelvollisuus karenssilautakunnalle perustuu viime kädessä ilmoituksen tekijän harkintaan, eikä sitä ole sanktioitu, vaan lautakunnalle on säädetty ainoastaan mahdollisuus antaa oma-aloitteinen lausunto, mikäli ilmoitusvelvollisuuden täyttämättömyys tulisi lautakunnan tietoon. Vaikka onkin yleisperusteluissa esitettyin tavoin perusteltua olettaa ministerin tehtävään valituilta vastuullisuutta veloitteen noudattamisessa myös ministerikautensa jälkeen, järjestely voi olla jossain määrin ongelmallinen esimerkiksi niissä tilanteissa, joissa ilmoituksen tekemisvelvollisuus muodostuisi 3 §:n 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa tulkinnanvaraiseksi. Selkeämpi malli tilanteessa, jossa sanktiota ei aseteta, voisi olla se, että ilmoitus tehtäisiin aina, kun valtioneuvoston jäsenyyden päätyttyä 12 kuukauden aikana hakeudutaan tehtävään, jota ei laissa ole suoraan säädetty ilmoitusvelvollisuuden ulkopuolelle. Ilmoitusten käsittely lakiehdotuksen 3 §:n 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa voisi olla kevyempi, esimerkiksi pelkästään puheenjohtajan ratkaisu esittelystä. Näin kuitenkin järjestelmä olisi mahdollisimman selkeä ja avoin sekä yhdenmukainen riippumatta siitä, miten henkilö itse arvioi tehtävän luonnetta.

Niin ikään ilmoitusvelvollisuus koskee aikomusta siirtyä valtioneuvoston jäsenyyden päätyttyä uuteen tehtävään tai toimeen, eikä ilmoittajalla vielä tuossa vaiheessa voi olla täyttä varmuutta tehtävään valinnasta. Toisaalta hänellä voi olla tarve tehdä ilmoituksia useammastakin ilmoitusvelvollisuutta edellyttävästä tehtävästä, joiden hakuprosessi on vielä kesken. Näin ollen voisi harkita, pitäisikö laissa säätää tarkemmin siitä, onko oikeus korvaukseen karenssin ajalta tarkoitettu sidotuksi nimenomaan niihin tilanteisiin, joissa palvelussuhde on tosiasiallisesti syntynyt, mutta sen alkaminen on siirtynyt. Tästä seuraisi automaattisesti se, että karenssikorvauksen perusteena voi olla vain yksi karenssi kerrallaan. Tämä lienee tarkoitus, mutta lakiehdotuksen mukaan korvausta ei ole sidottu selkeästi alkaneeseen palvelussuhteeseen. Toisaalta joissakin tilanteissa esimerkiksi vuoden karenssi voi olla nimenomainen este muutoin syntymässä olleelle palvelussuhteelle, joten korvaus voisi olla näissäkin tilanteissa perusteltu, mikäli tämä voidaan osoittaa. Näiltä osin lakiehdotuksen tarkoitusta voisi vielä selkiyttää joko säädöstekstin tai perustelujen osalta.

Asian luonne huomioon ottaen ratkaisu karenssi-asiassa tulisi saada ennen uudessa tehtävässä tai toimessa aloittamiseksi tarkoitettua ajankohtaa, koska tehtävää tai tointa ei saisi aloittaa ennen kuin lautakunta on asian käsitellyt ja päätös on annettu. Asian käsittelyn kiireellisyys lautakunnassa on otettu huomioon myös siinä, että asianomaisella on oikeus korvaukseen karenssia koskevalta ajalta myös siltä osin kuin käsittely lautakunnassa on kestänyt yli 2 kuukautta.

Karenssia koskeva päätös voidaan panna täytäntöön muutoksenhausta huolimatta, jollei valitusviranomaisen toisin määrää. Asian käsittely on niin ikään säädetty kiireelliseksi hallintolainkäytön järjestyksessä tapahtuvassa muutoksenhausta. Kiireellisyyttä on perusteltu sillä, että taustalla on elinkeinovapauden rajoitukseen liittyvä asianosaisen erityinen tarve saada valituksensa johdosta tuomioistuimen ratkaisu ennen uudessa tehtävässä tai toimessa aloittamista. Vaikka lakiehdotuksessa tarkoitettua muutoksenhausta jäänevät määrällisesti vähäisiksi, hallinto-oikeudelle on hyvin haastavaa, ellei mahdotonta pyrkiä käsittelemään asiat niin ripeästi, että ratkaisu saataisiin jo ennen uuden tehtävän tai toimen aloittamista, ellei sitten ilmoitusta lautakunnalle ole tehty jo hyvin aikaisessa vaiheessa ennen uuden tehtävän tai toimen aloittamista. Hallinto-oikeudessa käsitellään asian vireille tullessa todennäköisesti myös täytäntöönpanon keskeyttämistä koskeva hakemus. Niin ikään lausunnon hankkiminen karenssilautakunnalta ja asianosaisen kuuleminen ottavat aikansa samoin kuin kollegiaalinen käsittely kolmen tuomarin kokoonpanossa hallinto-oikeudessa. Niin ikään hallinto-oikeuden päätökseen voi vielä hakea muutosta valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen, mikäli korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Mahdollista on myös se, että asia palautuu uuteen lautakuntakäsittelyyn, mikäli hallintotuomioistuin toteaa asiassa esimerkiksi menettelyvirheen, mikä edellyttää palauttamista uudelleen käsiteltäväksi. Lainvoimaisella tuomioistuimen päätöksellä perusteettomaksi todetusta karenssista saa lakiehdotuksen mukaan hyvityksen. Käytännössä valitusprosessi muodostunee usein niin pitkäksi, että enintään 12 kuukauden mittainen karenssi on kulunut loppuun ennen kuin asian on lainvoimaisella päätöksellä ratkaisu. Näin ollen oikeussuojakeino jäisi käytännössä monin osin jälkikäteiseksi, mikä tässä saatetaan tiedoksi.

Korkein hallinto-oikeus

Korkein hallinto-oikeus ilmoittaa, ettei se anna lausuntoa asiassa.

Liikenne- ja viestintäministeriö

Liikenne- ja viestintäministeriöllä ei ole huomioita asiasta.

Maa- ja metsätalousministeriö

Maa- ja metsätalousministeriöllä ei ole asiassa lausuttavaa.

Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry

Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry:llä ei ole lausuttavaa asiasta.

Oikeuskanslerinvirasto (valtioneuvoston oikeuskansleri)

Lain soveltamisala

Lakiehdotuksen 1, 3, 4 ja 6 §:n sekä niiden perustelujen mukaan ministerin karenssi voisi koskea tilanteita, joissa ministeri valtioneuvoston jäsenen tehtävän päätyttyä siirtyy uuteen tehtävään. Uudella tehtävällä tarkoitetaan ilmeisesti tehtävää, jota ministeri ei ole aiemmin hoitanut. Lain soveltamisalaan ei siten näytetäisi kuuluvan tehtävä, jota ministeri on hoitanut ennen nimitystään valtioneuvoston jäseneksi ja johon hän aikoo palata ministerin toimikautensa päätyttyä. Perustuslain 63 §:n 1 momentin mukaan ministeri ei saa ministeriaikanaan hoitaa sellaista muuta tehtävää, joka voi haitata ministerin tehtävien hoitamista tai vaarantaa luottamusta hänen toimintaansa valtioneuvoston jäsenenä. Perustuslain esitöissä todetaan, että ministerillä ei katsota olevan velvollisuutta luopua ministeriksi tultuaan pysyvästi muista tehtävistään, vaan riittävänä pidetään, että hän pidättäytyy hoitamasta perustuslaissa tarkoitettua tehtävää ministerin toimikaudella (HE 284/1994 vp s. 12). Esityksen perusteluissa todetaankin tämän perusteella, että perustuslaki ei lähtökohtaisesti aseta estettä ministerin siirtymiselle takaisin aikaisempiin tehtäviinsä (s. 5). Esityksessä tulisi tämän vuoksi arvioida, olisiko ministerin karenssista perusteltua säätää myös tätä tilannetta silmällä pitäen.

Esityksen perusteluissa mainitaan perustuslain 63 §:n 1 momentin säännös, jonka mukaan ministerin on viivytyksettä ministeriksi tultuaan annettava eduskunnalle selvitys muun muassa sellaisista ministerin virkatoimiin kuulumattomista tehtävistään ja muista sidonnaisuuksista, joilla voi olla merkitystä arvioitaessa hänen toimintaansa valtioneuvoston jäsenenä. Selvitys annetaan valtioneuvoston kirjelmällä, jonka sisältö on julkinen. Ministerin aikomus siirtyä muihin tehtäviin voi ainakin yksittäistapauksissa muodostaa perustuslaissa tarkoitettua sidonnaisuuden, joka on ilmoitettava eduskunnalle. Esityksen perusteella jää epäselväksi, mikä vaikutus karenssilautakunnalle tehtävällä ilmoituksella tai karenssilautakunnan päätöksellä olisi velvollisuuteen ilmoittaa sidonnaisuudet eduskunnalle tai ajankohtaan, jona ilmoitusvelvollisuus syntyy. Esityksessä olisi tämän vuoksi tarpeen arvioida lakiehdotuksen suhdetta ministerin velvollisuuteen ilmoittaa eduskunnalle sidonnaisuuksistaan.

Ministerin ilmoituksen julkisuus

Lakiehdotuksen 13 §:n mukaan ministerin tekemä ilmoitus karenssilautakunnalle tulisi julkiseksi silloin, kun karenssilautakunta on antanut ilmoituksesta päätöksensä tai kun ministerin toimikausi olisi päättynyt. Säännös olisi poikkeus viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain mukaiseen pääsääntöön, jonka mukaan asiakirja tulee julkiseksi, kun se on saapunut viranomaiselle. Säännöksen perustelujen mukaan sen tarkoituksena olisi turvata valtioneuvoston toiminnan häiriötön jatkuminen ilmoitusta käsiteltäessä (s. 25 ja 33). Lakiehdotuksen 14 §:ssä tarkoitettu karenssilautakunnan oma-aloitteinen lausunto ilmoituksen antamisen tarpeellisuudesta tulisi ilmeisesti heti valmistuttuaan julkiseksi, vaikka se annettaisiin ministerille hänen toimiessaan valtioneuvoston jäsenenä.

Perustuslain 12 §:n 2 momentin mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Perustuslain esitöiden mukaan perustuslaissa säädetty julkisuusperiaate on muun muassa vallankäytön ja viranomais-toiminnan valvonnan edellytys. Julkisuusperiaate ei rajoitu vain asianosaisiin, vaan on luonteeltaan yleisöjulkisuutta. Säännös edellyttää, että lailla turvataan viranomaisten hallussa olevien tallenteiden julkisuus nimenomaan yleisöjulkisuutena (HE 309/1993 vp s. 58). Perustuslaissa tarkoitettut, erikseen säädettävät rajoitukset asiakirjojen julkisuudesta voivat koskea sekä salassapitoa että luvanvaraista julkisuutta (PeVM

25/1994 vp s. 9). Julkisuutta koskevat rajoitukset voivat olla perusteltuja erilaisten tärkeiden intressien vuoksi. Tällaisia voivat olla esimerkiksi yksityisyyden suoja, liikesalaisuudet, valtakunnan turvallisuuteen liittyvät intressit, suhteiden säilyttäminen toiseen valtioon sekä talous-, raha- ja valuuttapolitiikan hoidon vaatimukset. Julkisuutta voi olla perusteltua rajoittaa myös ajallisesti, esimerkiksi asioiden valmisteluvaiheessa (HE 309/19934 vp s. 58). Eduskunnan perustuslakivaliokunta on lausuntokäytännössään korostanut pidättyvyyttä sijoitettaessa viranomaisten tiedon salassapitoa koskevaa sääntelyä erityislainsäädäntöön (esim. PeVL 8/2021 vp s. 8 ja siinä mainitut viitteet).

Lakiehdotuksen 13 §:n mukainen poikkeus julkisuusperiaatteesta tulisi perustella tarkemmin ottaen huomioon, että perustuslaissa edellytetään poikkeuksen johtuvan välttämättömistä syistä. Välttämättömyyttä tulisi arvioida kuvaamalla tarkemmin suojattavaa intressiä sekä sääntelyn käytännön toimivuutta tämän intressin suojaamisessa. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon myös edellä kohdassa 1 mainittu ministerin velvollisuus ilmoittaa sidonnaisuuksistaan eduskunnalle. Arvioinnissa on valtioneuvoston toimintakyvyn ja pääministerin johtamisen ohella arvioitava myös muita, oikeudellisesti merkittäviä intressejä. Näitä ovat muun muassa asianosaisena olevan ministerin oikeudelliset intressit epävarman aikomuksen julkisuuden ja salassa pidon kysymyksistä sekä myös työnantajan tai tehtävänantajan oikeudellisesti perustellut odotukset. Viimeksi mainitusta on esimerkkinä yrityksen tai muun yhteisön hallituksen jäsenten valintaprosessi, joka varsinkin pörssiyrityksissä on EU:n lainsäädännössä ja siihen perustuen hyvän hallintotavan normistoissa säänneltyä. Valintaprosessia säännellään sen suhteen, mitkä asiat ovat luottamuksellista valmistelua sekä milloin ja miltä osin tiedot tulevat julkisiksi tai kaikkien osakkeenomistajien tietoon yhtiöoikeudellinen yhdenvertaisuusperiaate huomioon ottaen.

Edellä mainittuun tarkempaan arviointiin kuuluvat karenssilautakunnalle tehtävän ilmoituksen lisäksi myös muut tilanteet, joissa käsitellään tietoja ministerin aikomuksesta siirtyä toiseen tehtävään. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi karenssilautakunnalle saapunut ilmianto tai lautakunnan oma-aloitteinen lausunto ministerin ilmoituksen tarpeellisuudesta. Lisäksi tieto ministerin aikomuksesta siirtyä muihin tehtäviin voi tulla oikeuskanslerin arvioitavaksi esimerkiksi kysymyksessä, joka koskee tehtäviin liittyviä sidonnaisuuksia, esteellisyyttä tai edellytyksiä jatkaa valtioneuvoston jäsenenä. Oikeuskanslerin tehtävänä on perustuslain 108 §:n mukaan antaa ministerille tietoja ja lausuntoja oikeudellisista kysymyksistä. Oikeuskanslerin tehtävä sisältää kannanottojen antamisen kysymyksiin, jotka koskevat ministerin omaa asemaa valtioneuvoston jäsenenä. Oikeuskanslerin kannanotot ovat julkisia, jos ne koskevat julkisen vallan käytön kannalta merkittäviä kysymyksiä ja jos ne eivät sisällä salassa pidettäviä tietoja. Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen mukaan oikeuskanslerin kannanotot, jotka koskivat ministerin asemaa toiseen tehtävään siirtymisen yhteydessä, olivat mainitulla perusteella julkisia (KHO:2021:152).

Karenssilautakunnan oma-aloitteinen toiminta

Lakiehdotuksen 14 §:n mukaan karenssilautakunta voisi omasta aloitteestaan antaa ilmoitusvelvollisuutta koskevan lausunnon sen tietoon tulleesta ministerin siirtymisestä toiseen tehtävään. Perustelujen mukaan lautakunta ei kuitenkaan asemansa perusteella valvoisi tai ohjaisi valtioneuvoston jäseniä (s. 25). Lakiehdotuksen 9 §:n perustelujen mukaan karenssilautakuntaan sovellettaisiin hallintolakia (s. 23). Esityksestä ei käy ilmi, miten lautakunta hallintolain mukaisesti käsitelisi sille mahdollisesti saapuvia ilmiantoja tai muita sivullisten aloitteesta saamia tietoja, kun se harkitsee oma-aloitteisen lausunnon antamista. Käsitteilyyn ei ilmeisesti sovellettaisi hallintolain 8 a luvun hallintokantelua koskevia säännöksiä, mikä olisi selvyden vuoksi perusteltua todeta esityksen perusteluissa.

Lain nojalla annettavat säännökset ja määräykset

Lakiehdotuksen 12 §:n mukaan karenssilautakunta voi vahvistaa itselleen työjärjestyksen, ja tarkempia säännöksiä karenssilautakunnan tehtävien käytännön järjestämisestä annetaan valtioneuvoston asetuksella. Säännöksestä ei käy ilmi, mistä asioista säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella ja mistä määrättäisiin työjärjestyksessä. Säännöstä on sen vuoksi lain tasolla syytä tarkentaa. Säännöksen perustelujen mukaan valtioneuvoston asetuksella voitaisiin antaa säännöksiä muun muassa lautakunnan jäsenten palkkioiden vahvistamiseen liittyvistä menettelytavoista. Lakiehdotuksen 10 §:ään ehdotetaan kuitenkin

säännöstä, jonka mukaan valtioneuvoston kanslia vahvistaisi palkkioiden määrät. Lisäksi lakiehdotukseen näyttäisi sisältyvän säännöksiä, jotka voitaisiin säätää asetuksen tasolla. Esimerkiksi 8 §:n 2 momentissa tarkoitettu tili- ja yhteystietojen pyytäminen korvauksen maksamista varten vaikuttaisi menettelyltä, josta ei ole välttämätöntä säätää lain tasolla. Asetuksenantovaltuuden alaa on myös näistä syistä vuoksi vielä tarkasteltava jatkovalmistelussa.

Muut huomiot

Lakiehdotuksen viimeistelyssä tulee kiinnittää huomiota termien käytön johdonmukaisuuteen, jolla on vaikutusta sääntelyn selkeyteen ja ymmärrettävyyteen. Lain määritelmien mukaan asianosainen tarkoittaa ilmoituksen antajaa ja karenssi tehtävässä tai toimessa aloittamisen ajankohtaa koskevaa rajoitusaikaa. Asianosaisen sijasta samassa merkityksessä käytetään muitakin ilmauksia, esimerkiksi ilmoituksen antaja, henkilö ja valtioneuvoston jäsen. Myöskään karenssia ei käytetä säännöksissä johdonmukaisesti, vaan sen rinnalla esiintyy usein rajoitusaika.

Lakiehdotuksen 3 §:n 2 momentissa ministerin ilmoitusvelvollisuuden ja 15 §:n 1 momentissa karenssilautakunnan tiedonsaantioikeuden yhteydessä käytetyt yhtiöoikeudelliset termit ja sääntelyn suhde yhtiöoikeudelliseen sääntelyyn olisi tarkistettava. Yhtiökokous, toimitusjohtaja ja yhtiön hallitus ovat yhtiöoikeudellisia toimielimiä. Toimitusjohtaja ja hallituksen jäsenet eivät ole työ- tai palvelussuhteessa eikä yhtiö ole heidän työnantajansa. Yhtiökokous on yhtiön hallituksen yleensä nimittävä taho, mutta tietojensaantioikeus ei voine ulottua yhtiökokoukseen. Lisäksi olisi otettava huomioon muun muassa hallituksen jäsenten ja toimitusjohtajan valintaprosessin salassapidon ja julkisuuden sääntely. Ajatuksena lienee, että ilmoitusvelvollisuus ja karenssilautakunnan tiedonsaantioikeus sivuuttavat paitsi lakiehdotuksen mukaiset liikesalaisuudet myös yhtiö- ja arvopaperimarkkinalainsäädännön mukaiset salassapitovelvoitteet sekä mahdolliset salassapitosopimukset. Yhtiöoikeudellisen sääntelyn lisäksi tulee ottaa huomioon vastaavasti myös muita yksityisoikeudellisia yhteisöjä koskeva sääntely.

Oikeusministeriö

Yleisiä huomioita

Esitysluonnoksessa ehdotetaan säädettäväksi uusi laki valtioneuvoston jäsenen tehtävään liittyvästä karenssista. Esitysluonnoksessa kuvataan asianmukaisesti, että kyse on toisaalta valtioneuvoston jäsenen tehtävän hoitamisen puolueettomuuden turvaamisesta ja toisaalta siitä, missä määrin valtioneuvoston jäsenenä toimineen henkilön perustuslain 18 §:n turvaamaa elinkeinovapautta ja oikeutta valita työ voidaan rajoittaa. Oikeusministeriö pitää keskeisenä esityksessä omaksuttua lähtökohtaa siitä, että karenssin määrittäminen perustuu tapauskohtaiseen harkintaan, joka tapahtuu riippumattomassa toimielimessä. Oikeusministeriö pitää välttämättömänä esityksen valtiosääntöoikeudellisen arvioinnin kannalta esityksessä omaksuttua lähtökohtaa, jonka mukaan karenssi tulee rajata välttämättömään ja karenssiajalta maksetaan taloudellinen kompensatio (kuten PeVL 35/2016 vp).

Esitysluonnoksessa viitataan, että esitettävä sääntely muistuttaisi jossain määrin virkamieslain 44a mukaista karenssisopimusta. Myös esitysluonnoksessa todetaan, että valtioneuvoston jäsenen aseman vuoksi sääntelyehdotus ei olisi kuitenkaan täysin vastaava. Oikeusministeriö kiinnittää huomiota siihen, että valtioneuvoston jäsenen karenssisääntelyn perusratkaisut tulee perustella riittävällä tavalla, eikä perustelu pelkästään sitä, että tietyllä tavalla on toimittu virkamiesten karenssisääntelyn yhteydessä, ole riittävää. Koska kyse on perusoikeusrajoituksesta, tulee ehdotetut rajoitukset perustella riittävällä tavalla esityksessä nimenomaan ehdotetussa kontekstissa. Esimerkiksi se, miksi esitysluonnoksen mukainen karenssiaika voisi olla enintään juuri 12 kuukautta, tulee perustella jatkovalmistelussa esitysluonnoksessa kuvattua tarkemmin. Asiassa on myös syytä huomioida se, mitä virkamieslain 44 a §:n mukaisen karenssiajan pidennyksestä on lausuttu hallintovaliokunnan mietinnössä HaVM 7/2022 vp. Karenssin ajallisen keston osalta oikeusministeriö pitää tärkeänä esitysluonnoksen 7 §:n lähtökohtaa siitä, että karenssiajan

ajallisen keston tulee rajautua lautakunnan tapauskohtaisessa harkinnassa vain välttämättömään. Oikeusministeriö kiinnittää huomiota myös siihen, että ministerin rooli on yhdistelmä varsinaisia valtioneuvoston jäsenenä hänelle virallisesti kuuluvia tehtäviä ja erilaisia valtioneuvoston jäsenyyteen liittyviä poliittisen yhteensovittamisen toimielinten rooleja, mikä tulisi esityksen perusteluissa huomioida eroavaisuutena virkamieslain 44 a §:n mukaisesta karenssisääntelystä.

Tehtävistä, joihin siirryttäessä ei tarvitse tehdä ilmoitusta karenssilautakunnalle

Esitysluonnoksen 3 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisesti ilmoitusta siirtyä toisen työnantajan palvelukseen ei tarvitsisi tehdä silloin, kun entinen ministeri siirtyisi

”valtion, hyvinvointialueen, kunnan, itsenäisen julkisoikeudellisen laitoksen, yliopistolaissa (558/2009) tarkoitetun yliopiston tai puoluelain (10/1969) 1 §:ssä tarkoitetun puolueen palvelukseen tai Euroopan unionin palvelukseen taikka sellaisen kansainvälisen järjestön tai kansainvälisen toimielimen palvelukseen, jonka toimintaan Suomi jäsenvaltiona osallistuu.”

Oikeusministeriö toteaa, että esitysluonnoksen rajausta juuri näihin toimielimiin on perusteltu kohtalaisen suppeasti. Jatkovalmistelussa olisi perusteltua arvioida, onko rajausta perusteltu esimerkiksi sen kannalta, jos yliopistojen tulosoikeudesta vastaava ministeri siirtyisi yliopiston johtavaksi toimenhaltijaksi tai hyvinvointialueiden ohjauksesta vastaava ministeri siirtyisi jonkin hyvinvointialueen johtotehtäviin.

Valtioneuvoston jäsenen eri rooleissa saadun tiedon merkitys karenssin määräämisen arvioinnissa

Oikeusministeriö katsoo, että ehdotettavan sääntelyn lähtökohtana tulee olla se, että karenssi voidaan määrätä aina silloin, kun asianosaisella on tai on ollut valtioneuvoston jäsenenä toimiessaan missä tahansa valtioneuvoston jäsenyyteen liittyvässä tehtävässään pääsy sellaiseen salassa pidettävään tai julkisuutta muuten rajoittavien säännösten suojaamaan tietoon, jota voidaan olennaisella tavalla käyttää uudessa tehtävässä tai toimessa omaksi tai toisen hyödyksi taikka toisen vahingoksi.

Tämän vuoksi jatkovalmistelussa tulisi täsmentää vielä ainakin perusteluihin sitä, että arvioinnissa tulee katsoa laajasti kaikkia ministerin virkatehtävien hoitamiseen liittyviä eri rooleja. Perustuslain mukaisesti valtioneuvosto työskentelee lähtökohtaisesti kollegiaalisesti ja päätökset tehdään esittelystä kollegiona. Perustuslain 67 §:n 1 momentin mukaisesti valtioneuvostolle kuuluvat asiat ratkaistaan valtioneuvoston yleisistunnossa tai asianomaisessa ministeriössä.

Yleisistunnossa ratkaistaan laajakantoiset ja periaatteellisesti tärkeät asiat sekä ne muut asiat, joiden merkitys sitä vaatii. Perustuslain 60 §:n 2 momentin mukaisesti jokainen asian käsittelyyn valtioneuvostossa osallistunut ministeri vastaa päätöksestä, jollei hän ole ilmoittanut eriävää mielipidettään pöytäkirjaan merkittäväksi. Tämä valtioneuvoston kollegiaalinen päätöksentekotapa pyritään käytännössä turvaamaan erilaisilla valtioneuvoston päätöksentekoa valmistevilla perustuslain 67 §:n 2 momentissa mainituilla ministerivaliokunnilla tai kunkin hallituksen päättämällä tavalla perustetuilla ministerityöryhmillä. Käytännössä siis ministeri on voinut saada virkatehtävässään 6 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettua tietoa erilaisten virkatehtäviinsä kuuluvien roolien kautta. Perusteluissa tulisi täsmentää se, että arvioinnissa on otettava huomioon kaikki virkatehtävän hoitamiseen kuuluvat eri roolit.

Lisäksi jatkovalmistelussa olisi syytä arvioida, tulisiko 4 §:n mukaiseen ilmoituksen sisältöön syytä lisätä ministerille velvollisuus antaa selvitys siitä, onko ministeri osallistunut pääasiallisten virkatehtäviensä lisäksi sellaisten asioiden valmisteluun esimerkiksi ministerivaliokunnan tai –työryhmän jäsenenä, joka olisi ilmoituksen käsittelyn kannalta merkityksellistä. Tällainen lisäys voisi olla tarpeen sen varmistamiseksi, että karenssilautakunta voi saada päätöksentekoa varten tarvittavat tiedot.

Julkisuussääntelystä

Esitysluonnoksen 6 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan yhtenä kriteerinä karenssin määräämiselle voisi olla se, että

”asianosaisella on tai on ollut valtioneuvoston jäsenenä toimiessaan pääsy sellaiseen salassa pidettävään tai julkisuutta muuten rajoittavien säännösten suojaamaan tietoon, jota voidaan olennaisella tavalla käyttää uudessa tehtävässä tai toimessa omaksi tai toisen hyödyksi taikka toisen vahingoksi”

Säännösehdotuksen muotoilu vaikuttaa vastaavan asiallisesti virkamieslain 44 a §:n muotoilua. Ottaen huomioon se, että ministerin tehtävään kuuluu edellä todetusti hyvin eri tyyppisissä rooleissa tapahtuvia tehtäviä, voidaan katsoa, että kysymys ”julkisuutta muuten rajoittavien säännösten suojaamasta tiedosta” jää jossain määrin vaikeatulkintaiseksi.

Jatkovalmistelussa olisi perusteltua arvioida sääntelyä siitä näkökulmasta, miten toisaalta kysymys erilaisien poliittisten yhteensovittamistoimielinten puitteissa saadusta tiedosta tulee luonnehtia tässä jaottelussa ja toisaalta se, miten käsitettä ”julkisuutta muuten rajoittavien säännösten suojaamasta tiedosta” on tarkoitettu tulkittavan. Sanamuodon mukaisesti tulkittuna käsite ”julkisuutta muuten rajoittavien säännösten suojaamasta tiedosta” tarkoittaisi hyvin laajaa tietoa, kuten esimerkiksi kaikkea henkilötietoa, joihin kohdistuu ns. luovutusrajoituksia ja kaikkea ns. valmistelujulkisuuden piirissä olevaa tietoa. Oikeusministeriö kiinnittää huomiota siihen, että varsinainen arviointi siitä, tuleeko laissa tarkoitettu ilmoitus tehdä, jää asianosaisen itsensä arvioitavaksi. Asianosaisen oikeusturvan kannalta on tärkeää, että sääntely on mahdollisimman selkeää ja tulkittavissa ilman oikeudellista asiantuntija-apua.

Tämän vuoksi jatkovalmistelussa olisi hyvä arvioida, voisiko esimerkiksi perusteluihin otettavilla esimerkeillä kuvata sitä, mitä ministerin tehtävässä käsiteltäväksi tulevia tietoa-aineistoja edellä mainittu käsite käytännössä tarkoittaisi.

Esitysluonnoksen 13 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi poikkeusta ilmoituksen julkiseksi tuloa koskevaan ajankohtaan siten, että

”Sen estämättä, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 7 §:ssä säädetään, valtioneuvoston jäsenen tekemä 3 §:ssä tarkoitettu ilmoitus tulee julkiseksi vasta kun karenssilautakunta on antanut sen johdosta päätöksensä tai ilmoituksen antajalle on myönnetty ero valtioneuvoston jäsenen tehtävästä, jollei salassapitosäännöksistä muuta johdu.”

Oikeusministeriö kiinnittää huomiota siihen, että esityksessä ei ole tarkasteltu erikseen karenssilautakunnan selvityspyyntöjen ja sen hankkiman selvityksen julkiseksi tulemisen ajankohtaa ja sen suhdetta 13 §:ssä säädettäväksi ehdotettuun. Karenssilautakunta lienee julkisuuslain näkökulmasta itsenäinen viranomainen, jolloin selvityspyyntöjen ja sille toimitettujen selvitysten julkisuus määräytyy lähtökohtaisesti julkisuuslain 6 ja 7 §:ssä säädetyn mukaisesti. Esityksessä ei ole arvioitu tällaisten asiakirjojen julkiseksi tulemisen vaikutuksia ennen 3 §:ssä säädetyn ajankohdan täyttymistä.

Perustuslain 12 §:n 2 momentin mukaisesti viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Esitysluonnoksen 13 § merkitsisi poikkeusta perustuslain mukaisesta julkisuuden pääsäännöstä. Esitysluonnoksessa kuvataan sivulla 33 muun muassa, että ehdotuksella pyritään turvaamaan valtioneuvoston toiminnan häiriötön jatkuminen ilmoitusta käsiteltäessä. Oikeusministeriö katsoo, että ehdotusta koskevia säätämisyjärjestysperusteluja olisi tältä osin perusteltua tarkentaa, jotta perustuslain 12 §:n 2 momentin mukaisesti julkisuuden rajoittamiselta edellytettävien välttämättömien syiden käsillä olon arviointi olisi paremmin tehtävissä.

Puolustusministeriö

Puolustusministeriöllä ei ole lausuttavaa luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi valtioneuvoston jäsenen tehtävään liittyvästä karenssista.

Sisäministeriö

Sisäministeriöllä ei ole asiassa lausuttavaa.

Suomen Kristillisdemokraatit (KD) - Kristdemokraterna i Finland (KD) r.p.

Suomen Kristillisdemokraattien eduskuntaryhmä ei kannata lakia esitetyssä muodossa.

Tapaukset, joissa ministeri siirtyy kesken virkakautensa tai heti sen jälkeen yksityisen sektorin palvelukseen, ovat toistaiseksi olleet Suomessa harvinaisia, huolimatta muutamien tapausten saamasta suuresta julkisuudesta. Erityisavustajien ym. ministerien esikunnan jäsenten siirtymistä elinkeinoelämän palvelukseen karensisopimuksen jälkeen lienee tapahtunut huomattavasti enemmän, mutta nämä eivät aina herätä vastaavaa huomiota mediassa.

KD eduskuntaryhmä katsoo, että mikäli karensilainsäädäntö säädetään, ei ministerin karensiajan palkkiota tulisi maksaa valtion kassasta. Tällaisesta ”palkallisesta lomasta” voisi seurata negatiivista suhtautumista kansalaisten parissa julkisen viran haltijoita kohtaan (vrt. kansanedustajien sopeutumiseläke). Mahdollisen karensiajan kuluja ei siis tule kattaa valtiolla vaan lähtökohtaisesti siirtää esimerkiksi uudelle työnantajalle.

Esityksessä lähdetään liikkeelle ajatuksesta, että valtioneuvoston jäsenen nopea työllistyminen ministerikauden jälkeen liike-elämän palvelukseen on negatiivinen asia, ja ministeri voisi toiminnallaan vahingoittaisi julkista etua tai saada perusteetonta hyötyä. Tämä on tietenkin mahdollista, mutta lähtökohtaisesti myös ministeriin tulisi soveltaa syyttömyysolettaa. Lähtökohtaisesti myös valtioneuvoston jäsenen, kuten kenen tahansa huippuasiantuntijan nopea työllistyminen on myös Suomen etu.

Esitetty laki koskisi ministereitä. Pohdimme, voisiko ministereiden kohdalla soveltaa vastaavaa karensisopimusta kuin esimerkiksi erityisavustajilla on. Karensisopimuksen pituus voisi tällöin vaihdella ministriöittäin, riippuen siitä kuinka arkaan tietoon ministerillä on pääsy. Koska myös ministerien esikunnan henkilökunnalla voi olla laaja pääsy luottamukselliseen tietoon, tulisi ministerin ja erityisavustajien karensien lähtökohtaisesti olla yhtä pitkiä.

Edellä mainituista syistä Suomen Kristillisdemokraattien eduskuntaryhmä ei kannata lakiesitystä esitetyssä muodossa.

Suomen Kuntaliitto ry

Suomen Kuntaliitto ry ilmoittaa, ettei se lähetä lausuntoa.

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue - Finlands Socialdemokratiska Parti r.p.

Sosialidemokraattinen puolue pitää esitettyä sääntelyä oikeasuuntaisena. On tärkeää, että valtioneuvosto jäseniä koskevat karensisäännökset vastaavat merkittävässä tehtävissä olevia virkamiehiä koskevaa sääntelyä.

Kahdentoista kuukauden enimmäiskesto on kuitenkin pidettävä erittäin pitkänä, eikä sitä tulisi käyttää kuin hyvin poikkeuksellisissa tilanteissa. Esitämmekin vielä harkittavaksi, olisiko kuuden kuukauden enimmäiskesto kuitenkin riittävä ottaen huomioon myös kansainvälisen vertailun ja suhteellisen harvat käyttötilanteet. Norjan säätämä pidempi virassa hoidettujen asioiden käsittelykielto uudessa tehtävässä voisi

tehostaa ja täydentää ehdotettua sääntelyä ja kohdentaa toimenpiteet juuri ongelmia aiheuttaviin potentiaalisii esteellisyyksiin.

Muilta osin Suomen Sosialidemokraattinen Puolue - Finlands Socialdemokratiska Parti r.p. pitää ehdotusta perusteltuna.

Suomen Yrittäjät ry

Suomen Yrittäjillä ei ole lausuttavaa asiasta.

Ulkoministeriö

Ulkoministeriö pitää esitystä perusteltuna.

Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan päämääränä on vahvistaa Suomen kansainvälistä asemaa, turvata valtion itsenäisyys ja alueellinen koskemattomuus, vahvistaa Suomen turvallisuutta ja hyvinvointia sekä ylläpitää yhteiskunnan toimivuutta. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tärkeä tavoite on, että kansallisiin toimin ja kansainvälisellä yhteistyöllä estetään aseellisten konfliktien ja Suomen turvallisuutta ja yhteiskunnan toimintakykyä vaarantavien tilanteiden syntyminen sekä Suomen joutuminen sotilaalliseen konfliktiin.

Edellä mainittujen tavoitteiden ajamiseksi valtioneuvoston jäsenillä on pääsy sellaiseen tietoon, jonka hyödyntäminen valtioneuvoston ulkopuolisissa tehtävissä voi vakavasti vaarantaa Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiset edut.

Ulkoministeriö toimii myös valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisen ministerivaliokunnan (UTVA) sihteeristönä. Ulko- ja turvallisuuspoliittinen valiokunta valmistelee tärkeät ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa sekä Suomen ulkosuhteita koskevat asiat, näihin liittyvät tärkeät sisäisen turvallisuuden asiat sekä tärkeät kokonaismaanpuolustusta koskevat asiat. Viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan kaikki valiokunnan asiakirjat ovat salassa pidettäviä, ellei valiokunta toisin päättä. Tämä koskee myös tietoja kokouksessa käytyistä keskusteluista.

Lisäksi viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat ulkoasioita hoitavan ministeriön ja Suomen edustustojen poliittiset tilanearviot, poliittisista tai taloudellisista suhteista toisen valtion kanssa käytyjä neuvotteluja koskevat asiakirjat ja ulkoasiainhallinnon alaan kuuluvat salakirjoitetut viestit, jollei asianomainen ministeriö toisin päättä. Lain 24 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan salassa pidettäviä ovat myös muut kuin 1 kohdassa tarkoitetut asiakirjat, jotka koskevat Suomen suhteita toiseen valtioon tai kansainväliseen järjestöön, asiakirjat, jotka liittyvät kansainvälisessä lainkäyttö- tai tutkintaelimessä tai muussa kansainvälisessä toimielimessä käsiteltävään asiaan, ja asiakirjat, jotka koskevat Suomen valtion, Suomen kansalaisten, Suomessa oleskelevien henkilöiden tai Suomessa toimivien yhteisöjen suhteita toisen valtion viranomaisiin, henkilöihin tai yhteisöihin, jos tiedon antaminen niistä aiheuttaisi vahinkoa tai haittaa Suomen kansainvälisille suhteille tai edellytyksille toimia kansainvälisessä yhteistyössä.

Ulkoministeriön toimialaan kuuluu paljon salassa pidettävää ja turvaluokiteltua tietoa. On tärkeää huomioida, että näiden tietojen salassapito ei pääty mahdollisen 12 kuukauden karenssiajan jälkeen.

Ulkoministeriö pitää esitystä perusteltuna myös kauppapolitiikkaan ja elinkeinoelämään ja yritystoimintaan liittyvät näkökulmat huomioiden.

Kauppapolitiikan osalta valtioneuvoston jäsen voi saada tietoonsa sekä kansallista että EU:n sisäiseen kannanmuodostukseen liittyvää tietoa, jota olisi mahdollista hyödyntää muussa tehtävässä. Lisäksi on mahdollista, että valtioneuvoston jäsen saa tietoonsa myös kolmansiin maihin tai kansainvälisiin järjestöihin liittyvää kaupallis-taloudellista tietoa, jota voisi olla mahdollista myös hyödyntää toisissa tehtävissä.

omaksi tai toisen hyödyksi tai toisen osapuolen vahingoksi. Myös elinkeinoelämään ja yksittäisiin yrityksiinkin liittyvissä aiheissa on mahdollista, että valtioneuvoston jäsenen tietoon tulee sellaisia asioita, joiden käyttäminen omaksi tai toisen hyödyksi tai toisen osapuolen vahingoksi on mahdollista. Kummankin asia-yhteyden oalta on lisäksi huomioitava mahdollisuus myös potentiaalisen eturistiriidan syntymiseen valtioneuvoston jäsenyyteen nähden.

Ehdotetun lain 3 §:n 1 momentin 1 kohdassa esitetään, että lain soveltamisalaan kuuluvan henkilön on annettava karenssilautakunnalle ilmoitus aikomuksestaan valtioneuvoston jäsenyyden päätyttyä siirtyä muun työnantajan kuin valtion, hyvinvointialueen, kunnan, itsenäisen julkisoikeudellisen laitoksen, yliopistolaissa (558/2009) tarkoitetun yliopiston tai puoluelain (10/1969) 1 §:ssä tarkoitetun puolueen palvelukseen tai Euroopan unionin palvelukseen taikka sellaisen kansainvälisen järjestön tai kansainvälisen toimielimen palvelukseen, jonka toimintaan Suomi jäsenvaltiona osallistuu. Perusteluiden mukaan säännöksessä tarkoitettuja kansainvälisiä järjestöjä tai kansainvälisiä toimielimiä, joiden toimintaan Suomi jäsenvaltiona osallistuu, ovat lähinnä hallitusten tai valtioiden väliset järjestöt, kuten OECD, YK:n alaiset järjestöt ja Euroopan neuvosto.

Vaikka luetteloa ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi, ulkoministeriö esittää, että perusteluissa käytettäisiin YK:n alaisten järjestöjen sijasta muotoilua YK ja sen alaiset rahastot, ohjelmat ja erityisjärjestöt, jotta viittaus täsmällisemmin kattaa sekä YK:n sihteeristön että sen alaiset toimijat.

Valtion virkamieseettinen neuvottelukunta

Valtion virkamieseettinen neuvottelukunta on todennut suosituksessaan toimenpiteiksi ministerien sekä valtiosihteerien ja ministerien erityisavustajien siirtyessä toisiin tehtäviin (VM/956/00.01.00.00/2014, 22.9.2014), että valtionhallinnon tehokkaan toiminnan edellytyksenä on kansalaisten luottamus, minkä vuoksi toiminnan on jokaisella tasolla oltava mahdollisimman avointa ja läpinäkyvää. Valtionhallinnon palveluksessa olevilta ja sen lukuun toimivilta voidaan edellyttää saman tasoista sitoutumista edistää tätä tavoitetta. Edellä todetun johdosta neuvottelukunta on katsonut, että luottamuksen ylläpitämiseksi ja vahvistamiseksi valtionhallintoon sekä poliittiseen päätöksentekoon tarvitaan myös ministerin toimikauden jälkeistä aikaa koskevia toimenpiteitä.

Valtion virkamieseettinen neuvottelukunta pitää hallituksen esitysluonnoksessa ehdotettua lakia valtioneuvoston jäsenen tehtävään liittyvästä karenssista merkityksellisenä edistysaskeleena kohti yhdenmukaisempaa menettelyä eturistiriitatilanteiden syntymisen ennaltaehkäisemiseksi henkilöiden siirtyessä työskentelemään valtionhallinnon tehtävistä toisiin tehtäviin julkisen hallinnon ulkopuolelle.

Esitysluonnoksessa ehdotetaan, että lain soveltamisalaan kuuluvan henkilön olisi ilmoitettava aikomuksestaan siirtyä uuteen tehtävään tai toimeen perustettavaksi ehdotettavalle karenssilautakunnalle, joka voisi laissa säädettyjen edellytysten täytyessä määrätä uudessa tehtävässä tai toimessa aloittamisen ajankohtaa koskevan rajoitusajan karenssin. Valtion virkamieseettinen neuvottelukunta toteaa, että uuden karenssilautakunnan perustamisen myötä neuvottelukunnan antamassa edellä mainitussa suosituksessa ehdotettuun vapaaehtoiseen sitoumukseen perustunut ministerien ilmoittamisvelvollisuus neuvottelukunnalle aikomuksestaan siirtyä toisiin tehtäviin ei ole enää tarkoituksenmukainen uuden lainsäädännön voimaan tullessa. Näin ollen neuvottelukunnan rooli ministerien siirtymistä koskevien ilmoitusten vastaanottajana muutoksen johdosta lakkaa.

Ehdotetun lain 6 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan karenssin määrittäminen edellyttää, että asianosaisella on tai on ollut valtioneuvoston jäsenenä toimiessaan pääsy sellaiseen salassa pidettävään tai julkisuutta muuten rajoittavien säännösten suojaamaan tietoon, jota voidaan olennaisella tavalla käyttää uudessa tehtävässä tai toimessa omaksi tai toisen hyödyksi taikka toisen vahingoksi. Pykälän 3 momentin mukaan, jos 1 momentissa tarkoitetun tietojen hyväksikäytön, vahingon aiheuttamisen tai muun eturistiriidan mahdollisuus voidaan välttää rajoittamalla ilmoituksen kohteena olevan tehtävän tai toimen laajuutta, karenssi tulee rajata rajoitusajaksi laajuudeltaan sitä vastaavaksi. Pykälän perusteluissa todetaan, että ehdotetulla

sääntelyllä pyritään osaltaan varmistamaan, että valtioneuvoston jäsenen asemasta ei suoraan siirryttäisi sellaisiin liiketaloudellisesti merkittäviin tehtäviin tai yksityisen sektorin tehtäviin, joissa säännöksessä tarkoitettua salassa pidettävää tai julkisuudelta rajoitettua tietoa voitaisiin olennaisella tavalla hyödyntää. Valtion virkamieseettinen neuvottelukunta toteaa, että ehdotetun lain perusteluissa voitaisiin väärinkäsitysten välttämiseksi vielä selkeämmin tuoda esille se, ettei kyseisellä karenssisääntelyllä poisteta muusta lain-säädännöstä tulevia velvoitteita koskien esimerkiksi vaitiolovelvollisuutta ja salassa pidettävien tietojen hyväksikäyttökieltoa.

Edelleen ehdotetun lain 8 §:n 1 momentin mukaan ”Jos henkilö saa korvauksen perusteena olevalta ajalta palkkaa tai muuta vastiketta työstään tai tehtävistään, voidaan tämä ottaa vähennyksenä huomioon korvausta määrättäessä”. Valtion virkamieseettinen neuvottelukunta kiinnittää huomiota säännöksen muotoiluun ja toteaa, että olisi tarkoituksenmukaisempaa edellyttää joka tilanteessa henkilön muiden tulojen huomioimista korvauksen määrää arvioitaessa. Neuvottelukunta ehdottaakin säännöksen muotoilun muuttamista esimerkiksi seuraavasti: ”Jos henkilö saa korvauksen perusteena olevalta ajalta palkkaa tai muuta vastiketta työstään tai tehtävistään, otetaan tämä huomioon korvausta määrättäessä”. Tällöin henkilön muut tulot voitaisiin huomioida kokonaan, osittain tai jättää huomioimatta tilanteesta riippuen korvauksen määrää arvioitaessa.

Esitysluonnoksen mukaan ehdotettavaan lakiin ei oteta säännöksiä valtion virkamieslain (750/1994) 44 a §:ssä tarkoitettuun sopimussakkoon asiallisesti rinnastuvasta taloudellisesta sanktiosta tai muistakaan seuraamuksista niiden tilanteiden varalta, joissa lakiehdotuksessa tarkoitettu ilmoitusvelvollisuus on laiminlyöty tai karenssia ei noudateta. Ratkaisua perustellaan sillä, ettei tällaisen sääntelyn ole katsottu olevan täysin luontevasti sovitettavissa valtioneuvoston jäsenen valtiosääntöiseen erityisasemaan ja siihen liittyvään oikeudelliseen ja poliittiseen vastuunalaisuuteen, jonka toteuttamiskynnys on asetettu perustuslaissa varsin korkealle. Valtioneuvoston jäsenet ovat esitysluonnoksen mukaan eduskunnan, ylimpien lailisuusvalvojen ja muun hallituksen toimintaan kohdistuvan julkisen valvonnan ohella myös jatkuvan julkisen arvioinnin kohteena. Myös entiset valtioneuvoston jäsenet ovat tyypillisesti julkisen huomion kohteena välittömästi ministerikautensa jälkeen.

Valtion virkamieseettinen neuvottelukunta toteaa, että entisten valtioneuvoston jäsenten kohdalla edellä mainittua viranomaisvalvontaa ei kuitenkaan välttämättä ole. Lisäksi neuvottelukunta kiinnittää esitysluonnoksen perusteluissa todetusta huolimatta huomiota siihen, ettei ilmoitusvelvollisuuden ja karenssia koskevan päätöksen noudattamisvelvollisuuden tueksi lakiin ole ehdotettu erityisiä seuraamuksia tai velvoitteiden toteutumista laiminlyöntitilanteissa varmistavia pakkokeinoja. Niiden puuttuminen saattaa heikentää sääntelyn johdonmukaisuutta ja uskottavuutta. Kun ehdotetun lain toisena tavoitteena on hallitusvaltaa koskevan luottamuksen suojaaminen, on näihin seikkoihin syytä kiinnittää erityistä huomiota. Neuvottelukunnan näkemyksen mukaan tätä asiaa olisikin syytä vielä arvioida jatkovalmistelun aikana.

Lopuksi valtion virkamieseettinen neuvottelukunta toteaa, että esityksessä olisi myös syytä tarkastella niitä karenssipäätöksen jälkeisiä tilanteita, joissa siirtyminen uuteen tehtävään tai toimeen ei tapahdukaan ilmoituksessa tarkoitetulla tavalla.

Valtiovarainministeriö

Valtiovarainministeriö kiinnittää huomiota ehdotetun lain 8 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan ”Jos henkilö saa korvauksen perusteena olevalta ajalta palkkaa tai muuta vastiketta työstään tai tehtävistään, voidaan tämä ottaa vähennyksenä huomioon korvausta määrättäessä”. Säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että ”Jos asianosainen saisi karenssin tai ilmoituksen käsittelyn ajalta lisäksi palkkaa tai muuta vastiketta työstään tai tehtävistään, esimerkiksi kansanedustajana, tämä voitaisiin ehdotuksen mukaan ottaa vähennyksenä huomioon korvauksen määrää laskettaessa”. Valtiovarainministeriö toteaa, että edellä mainitun säännöksen perusteluja olisi tältä osin tarkoituksenmukaista vielä tarkentaa ja huomioida myös muut mahdolliset valtion varoista maksettavat palkat tai muut vastikkeet kuin kansanedustajan tehtävästä

maksettava palkkio. Karenssin ajalta maksettavan korvauksen ei lähtökohtaisesti tulisi muissakaan tilanteissa johtaa valtion varoista maksettaviin päällekkäisiin tai toisiinsa rinnastuviin maksuvelvoitteisiin.

Ehdotetun lain 3 §:ssä säädettäisiin lain soveltamisalaan kuuluvalla henkilöllä velvollisuus ilmoittaa karenssilautakunnalle aikomuksestaan siirtyä uuteen tehtävään tai toimeen. Esitysluonnoksessa todetaan, että lähtökohtaisesti karenssilautakunta kokoontuisi tehtäviensä sitä edellyttäessä. Ilmoituksen perusteella karenssilautakunta arvioi karenssin tarpeellisuuden ja myöntää sen perusteella maksettavan korvauksen. Ehdotetun lain 8 §:n 1 momentin mukaan oikeus korvaukseen olisi myös asianosaisella siltä osin kuin asian käsittely on kestänyt yli kaksi kuukautta. Korvaus vastaisi valtioneuvoston jäsenelle maksettavaa palkkiota rajoitusajalta tai kaksi kuukautta ylittävältä käsittelyajalta.

Edelleen ehdotetun lain 10 §:n 3 momentin mukaan valtioneuvoston kanslia nimeäisi karenssilautakunnalle kaksi valtioneuvoston kansliaan tai muuhun ministeriöön virkasuhteessa olevaa sihteeriä. Säännöskohtaisten perustelujen mukaan lautakunnan sihteerin tehtäviin kuuluisi hoitaa kokousvalmistelut sekä annettavien lausuntojen ja päätösten julkaiseminen. Lisäksi sihteeri toimisi lautakunnassa asioiden esittelijänä. Lähtökohtana olisi, ettei sihteeri esittelisi oman työnantajaministeriönsä toimialasta vastaavan ministerin karenssiin liittyviä asioita.

Edellä todettuun viitaten valtiovarainministeriö kiinnittää huomiota karenssilautakunnan sihteerien ehdotettuun määrään ja esittää harkittavaksi, tulisiko laissa mahdollistaa kahta suurempi määrä sihteereitä, jotta lautakunnan toiminnan järjestäminen voidaan turvata tarkoituksenmukaisesti ja riittävän joustavasti. Lautakunnan on tarkoitus kokoontua tarvittaessa, ja asianosaisella on mahdollisuus korvaukseen asian käsittelyn pitkittyessä. Lisäksi esittelevä sihteeri ei lähtökohtaisesti saisi esitellä työnantajaministeriönsä toimialasta vastaavan ministerin karenssiin liittyviä asioita. Vaikka lautakunnan arvioidaan käytännössä kokoontuvan harvoin ja epäsäännöllisesti, sen tulee kuitenkin pystyä nopeasti reagoimaan saatuaan ilmoituksen käsiteltäväkseen. Tämä voi tarkoittaa nopeakin asian valmistelun tarvetta ja sihteerinä toimivan virkamiehen työpanoksen irrottamista osin muista tehtävistään karenssiasian valmistelun ajaksi.

Esityksen vaikutukset julkiseen talouteen

Esityksessä tarkoitettujen muutosten vaikutukset julkiseen talouteen ja talousarvioon arvioidaan vähäisiksi: esityksen mukaan sillä ei arvioida olevan merkittäviä vaikutuksia julkiseen talouteen ja mahdolliset karenssin määräämisestä aiheutuvat kustannukset on tarkoitus kattaa valtioneuvoston kanslian pääluokan momentin 23.01.02 (Ministereiden, heidän valtiosihteeriensä ja erityisavustajiensa palkkaukset) arviomäärärahan puitteissa.

Kustannukset perustuvat siihen, että karenssin kohteena olevalla olisi oikeus valtioneuvoston jäsenelle maksettavaa palkkiota vastaavaan korvaukseen karenssia koskevalta ajalta. Oikeus korvaukseen olisi myös ilmoituksen antaneella asianosaisella siltä osin kuin asian käsittely karenssilautakunnassa on kestänyt yli kaksi kuukautta. Lautakunnan toiminnasta aiheutuvat kustannukset koostuisivat esityksen mukaan lähinnä lautakunnan jäsenille maksettavista palkkioista, jotka suoritettaisiin valtioneuvoston kanslian määrärahoista. Karenssilautakunnan sihteerit toimisivat virkasuhteessa työnantajaministeriöönsä. Sihteerinä toimimisesta aiheutuvat tehtävät eivät esityksen mukaan edellyttäisi henkilöresurssien lisäyksiä asianomaisissa ministeriöissä.

Edellä todetun perusteella valtiovarainministeriö toteaa, että esitetyt muutokset on tarkoitus toteuttaa julkisen talouden suunnitelmiin ja valtion talousarvioihin sisältyvien määrärahojen puitteissa.

Vihreä liitto r.p.

Vihreä liitto r.p.:n näkemyksen mukaan on tarpeellista, että valtioneuvoston jäsenten karensseja koskevalla lailla luodaan pelisäännöt siirtymätilanteisiin. Näin varmistetaan, ettei tiettyjä hallituksessa saatuja tietoja käytetä yksipuolisesti yhden intressitahon eduksi. Eturistiriitojen torjumiseksi on järkevää asettaa

ajallisia rajoituksia ministerien siirtymiselle hallituksesta etujärjestöjen tai yritysten palvelukseen oman ministeriönsä toimialan tehtäviin.

Esitys on kannatettava ja sen tavoite tärkeä sen suojatessa yleistä etua ja luottamusta hallitusvallan käyttöön torjumalla ehdotetun karenssisääntelyn keinoin ennalta mahdollisten eturistiriitatilanteiden syntymisestä aiheutuva luottamusvajeen uhkaa.

Euroopan neuvoston korruptionvastainen toimielin GRECO on suositellut, että Suomi laatii menettelytavat, joita ministerien on noudatettava toiminnassaan ministerikauden päätyttyä. Myös valtioneuvoston oikeuskansleri on pitänyt perusteltuna, että lailla säädettäisiin valtion intressit turvaavista menettelytavoista ministerien siirtyessä muihin tehtäviin. Virkamiesten karenssisopimuksia koskevia säännöksiä käsitellessään eduskunnan perustuslakivaliokunta katsoi, että valtioneuvoston olisi syytä selvittää sääntelyn ulottamista ministereihin 7 ottaen kuitenkin sääntelyn sisällössä huomioon nimitysmenettelyn ja valtiosääntöisen aseman erityispiirteet (PeVL 35/2016 vp, s. 2).

Onkin perusteltua säätää asiasta lain tasolla, eikä jättää sitä nykytilan tavoin yleisten toimintatapojen tai kulloinkin toimivaltaisen hallituksen harkinnassa olevan valtioneuvoston periaatepäätöksenä ja mahdollisesti hallituskohteisesti tarkentuvasti toteutuvan valtioneuvoston jäsenten yhteisen sitoumuksen varaan.

Kuten esityksessäkin todetaan, sääntelyn vaikuttavuutta ja toimivuutta olisi uudistuksen toteutuessa kuitenkin syytä seurata sekä tarvittaessa ryhdyttävä toimenpiteisiin sääntelyn tarkistamiseksi.

Ympäristöministeriö

Ympäristöministeriöllä ei ole lausuttavaa asiassa.

Liite

Esitysluonnoksesta pyydettiin lausuntoja seuraavilta tahoilta (lausunnon antaneet merkitty *:llä).

Aalto-yliopisto

Eduskunnan keskuskanslia

Eduskunnan oikeusasiamies

Elinkeinoelämän keskusliitto ry*

Eläketurvakeskus

Helsingin hallinto-oikeus*

Helsingin yliopisto

Kansallinen Kokoomus r.p.

Kansaneläkelaitos

Keskuskauppakamari ry

Keva

Korkein hallinto-oikeus (ei anna lausuntoa)

Korkein oikeus

Kuntien takauskeskus

Liike Nyt r.p.

Liikenne- ja viestintäministeriö* (ei lausuttavaa)

Maa- ja metsätalousministeriö* (ei lausuttavaa)

Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry* (ei lausuttavaa)

Oikeuskanslerinvirasto (valtioneuvoston oikeuskansleri)*

Oikeusministeriö*

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Perussuomalaiset r.p.

Professori Janne Salminen

Professori Tuomas Ojanen

Professori Veli-Pekka Viljanen

Puolustusministeriö* (ei lausuttavaa)

Sisäministeriö* (ei lausuttavaa)

Sosiaali- ja terveysministeriö

Suomen Keskusta r.p.

Suomen Kristillisdemokraatit (KD) - Kristdemokraterna i Finland (KD) r.p.*

Suomen Kuntaliitto ry (ei lähetä lausuntoa)

Suomen Pankki

Suomen ruotsalainen kansanpuolue r.p.

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue - Finlands Socialdemokratiska Parti r.p.*

Suomen Yrittäjät ry* (ei lausuttavaa)

Tasavallan presidentin kanslia

Tietosuojavaltuutetun toimisto

Transparency International Suomi ry

Työ- ja elinkeinoministeriö

Työterveyslaitos

Ulkoministeriö*

Valta kuuluu kansalle r.p.

Valtiokonttori

Valtion virkamieseettinen neuvottelukunta*

Valtiontalouden tarkastusvirasto

Valtiovarainministeriö*

Vasemmistoliitto r.p.

Verohallinto

Vihreä liitto r.p.*

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Ympäristöministeriö* (ei lausuttavaa)

Liitteet

Jakelu

Tiedoksi